

200709826-106
201000661-16
201000961-33

312 KV/EMB
611 KN/HJB
 DIREKTORATET FOR
NATURFORVALTNING
312 KV/EMB

Norges vassdrags- og energidirektorat
Postboks 5091, Majorstuen
0301 Oslo

Deres ref.:
NVE 200709826-45 kv/embl
NVE 201000661-3 kn/hjb

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):
2011/160 ART-VM-RL
Arkivkode:
016.EZ

Dato:
14.05.2011

Høringsuttalelse vedrørende søknader om Sauland og Hanfoss kraftverker i Hjartdal og Notodden kommuner i Telemark

Vi viser til oversendte saksdokumenter, datert 23.12.2010 for begge søknadene, som grunnlag for søknad om bygging av Sauland og Hanfoss kraftverker i Hjartdal og Notodden kommuner i Telemark. Vi viser også til Fylkesmannen i Telemarks vurderinger angående søknad om Sauland kraftverk datert 29.4.2011. Vår utsatte høringsuttalelse er etter avtale med saksbehandler i NVE.

Søknadene er konkurrerende prosjekter. Søknaden om bygging av Sauland kraftverk er fremmet av Skagerak Energi AS, mens søknaden om bygging av Hanfoss kraftverk er fremmet av Sauland Bygdekraft SA som er etablert av grunneiere og fallrettseiere. Prosjektet Hanfoss kraftverk tilsvarende samme prosjektløsning som er fremmet i ett av Skagerak Energi sine sju alternative prosjektløsninger. Fagutredninger for Skageraks konsesjonssøknad tilhørende Sauland kraftverk er derfor brukt som utgangspunkt også for søknaden om bygging av Hanfoss kraftverk. Dette innebærer at det for søknaden Hanfoss kraftverk ikke foreligger en konsekvensutredning for de to elvene Svigsåa og Geita som tørrelgges ved denne reguleringen. Vi anser dette som en betydelig mangel for denne søknaden, særlig sett i relasjon til de rike naturverdiene som er beskrevet for andre tilløpselver til Hjartdøla.

Skagerak Energi har fremmet søknaden om Sauland kraftverk som et hovedalternativ blant sju alternativer. De miljømessige fagutredningene gir imidlertid i liten grad vurderinger som berører de alternative løsningene. Ettersom NVE også ber om at høringspartene vurderer hvilket av de to prosjektene Sauland og Hanfoss kraftverker som eventuelt bør realiseres, har vi tolket dette som at det er Skageraks hovedalternativ kalt Sauland kraftverk som det her utbedes en vurdering for.

Vår vurdering av søknadene omhandler i hovedsak anliggender som er omfattet med spesielle nasjonale forvaltningsmessige føringer og tiltak. Det vil si at vi har vurdert påvirkninger på registrerte rødlistearter (arter med risiko for å dø ut i Norge) og truede naturtyper i influensområdet. Dette er arter som elvemusling og ål samt funn av floristiske rødlistearter som orejånnemose, huldregras, solblom og rødlistete sopparter. For vurdering av andre miljøforhold ved reguleringen, viser vi til ovennevnte uttalelse fra Fylkesmannen i Telemark.

Besøksadresse:
Tungasletta 2
Postadresse:
Postboks 5672 Sluppen
N-7485 Trondheim

Telefon:
73 58 05 00
Telefaks:
73 58 05 01

Videokonf:
73 90 51 40

Internett:
www.dirmat.no
E-post:
Postmottak@dirmat.no

Saksbehandler:
Roar A. Lund
Telefon:
73 58 07 36

Ettersom de omsøkte prosjektene i vesentlig grad berører overlappende deler av nedbørfeltet og prosjektene foreslår en tilnærmet lik minstevannføring i Hjartdøla der vannføringen reduseres betydelig, vil vår vurdering for elvemusling og ål i Hjartdøla være likelydende for prosjektene.

Bakgrunn

Sauland kraftverk

Planene omfatter utbygging av to separate fall med felles kraftstasjon og avløpstunnel. Reguleringen Sauland 1 utnytter det ca. 111,5 meter høye fallet i Hjartdøla fra innsjøen Hjartsjø til nedstrøms Omnesfossen, mens reguleringen Sauland 2 utnytter det ca. 351 m høye fallet mellom Sønderlandsvatn og Hjartdøla nedstrøms Omnesfossen. Det er planlagt å ta inn avløpet fra flere sidebekker til elvene Hjartdøla og Skogsåa. Sauland 1 vil nyttiggjøre seg reguleringsanleggene som ble etablert ved byggingen av Hjartdøla kraftverk i 1958. Det planlagte kraftverket vil ha en samlet maksimal slukeevne på 45 m³/s fordelt på to turbiner hver med slukeevne på 28 og 17 m³/s som vil gi en midlere årsproduksjon på ca. 218 GWh. Ca. 53 % (115 GWh) vil være vinterkraft. Planlagt installert effekt vil ligge på henholdsvis 20,5 og 50,5 MW for de to aggregatene. Etter utbygging av Sauland kraftverk vil middelvassføringen i Hjartdøla nedstrøms inntaksdammen i Hjartsjø bli redusert fra 13,6 m³/s til 0,9 m³/s. Det er forelått en minstevassføring om sommeren på 1 m³/s og om vinteren på 0,5 m³/s i Hjartdøla mellom innsjøen Hansjø og Omnesfossen. Reguleringen innebærer at flere elver og bekker som drenerer til Hjartdøla/Heddøla fra nord tas inn i overføringstuneller til kraftverket.

Hanfoss kraftverk

Prosjektet omfatter bygging av Hanfoss kraftverk som utnytter det ca 75 m høye fallet i Hjartdøla fra innsjøen Hjartsjø til nedstrøms Hanfossen i Hjartdøla. Med en slukeevne på 32 m³/s og installert effekt på 22 MW vil prosjektet kunne gi en midlere årsproduksjon på ca 70 GWh. Ca 59 % (40 GWh) vil være vinterkraft. Etter utbygging av Hanfoss kraftverk vil middelvannføringen i Hjartdøla nedstrøms inntaket i Hjartsjø, bli redusert fra 13,6 m³/s til minstevannføringen som om sommeren er foreslått til 0,9 m³/s og om vinteren 0,5 m³/s. Reguleringen innebærer at to elver som drenerer til Hjartdøla fra sør tas inn i overføringstunellen til kraftverket.

DNs vurdering

Vassdraget Hjartdøla/Heddøla er tidligere sterkt regulert ved etableringen av Hjartdøla kraftverk i 1958. De foreliggende reguleringsforslagene berører store deler av det resterende urørte nedbørfeltet og kan anses å ha betydelige miljømessige inngrep. Prosjektet Sauland kraftverk har samlet sett større negative miljøkonsekvenser ved at dette prosjektet berører et større nedbørfelt enn prosjektet Hanfoss kraftverk. Fylkesmannen i Telemark påpeker at den omsøkte utbyggingen av Sauland kraftverk er den siste gjenstående utbyggbare kraftressursen i Telemark med et så betydelig omfang. Dette forholdet vil følgelig også i stor grad være tilfelle for prosjektet Hanfoss kraftverk. For begge reguleringsforslagene vil gjennomsnittlig vannføring i Hjartdøla bli kraftig redusert og vannføringen vil for det meste av året være lik minstevannføringen.

Fisk og elvemusling

Hjartdøla med sidebekker har en tett bestand av stasjonær aure. I tillegg finnes det ål, bekkeniøye og trepigget stingsild i elva. Ørekyte, som er introdusert, finnes i dag langs hele vassdraget. Hjartdøla huser en stor bestand av elvemusling, og elva er trolig den viktigste lokaliteten i Telemark for denne arten. Det finnes elvemusling også i Heddøla (dvs. vassdraget nedenfor Hjartdølas samløp med Skogsåa), men forekomstene er her begrenset til spredte enkeltindivider.

Ifølge konsekvensutredningen (KU) vil redusert vannføring forringe og til viss grad ødelegge vekst- og levevilkårene for fisk og elvemusling i Hjartdøla både i sommer- og vinterperioden. Redusert vannføring og mindre vanddekket areal kan også føre til nedsatt produksjon av bunndyr. Videre kan redusert vannføring også føre til endringer i artssammensetningen som følge av redusert strømhastighet. Størst virkning vurderes tiltaket å ha i vinterperioden som følge av små vannføringer. Ved liten vannføring vinterstid kan tørrlegging og innfrysning være et reelt problem til eksempel for elvemusling, som har begrenset evne til å flytte seg.

Ifølge KU er tiltaket vurdert til å ha middels negativt omfang og middels negativ konsekvens for elvemusling. KU berører imidlertid ikke effekter på ørekytebestanden i Hjartdøla ved reguleringen. Det er imidlertid grunn til å tro at ørekyte, vil få bedre produksjonsmuligheter ved redusert vannføring, noe som vil medføre reduserte produksjonsvilkår for ørret ved at artene konkurrerer om næring og oppholdsplasser. Det er kjent at det er de yngste stadiene av vertsfisk som er de viktigste for elvemuslingen. Ziuganov mfl. (1994) har angitt at tettheten av ettårig (1+) ørret må være større enn 5 individ/100 m² i mai-juni når muslinglarvene slipper seg fra vertsfiskens gjeller, for at tettheten av elvemusling skal opprettholdes. De yngste aldersklassene (0+ og 1+) hos ørret vil samtidig være de som vil ha størst konkurranse fra ørekyte da de prefererer samme størrelse på byttedyrene. Ut fra erfaringer i andre vassdrag der ørekyte er introdusert, anser vi en negativ utvikling på ørretbestanden til å være sannsynlig ut fra de minstevannføringer som foreslås i prosjektene.

I konsekvensutredningen er ikke nedslamming av bunnsubstratet antatt å utgjøre et problem på grunn av redusert erosjon. Til dette vil DN bemerke at redusert vanngjennomstrømning og færre perioder med flomvannføring i mange vassdrag har medført økt sedimentering etter regulering. Slike forhold vil kunne forårsake redusert vanngjennomstrømning, noe som vil være uheldig for elvemuslingens rekruttering. Dette fordi arten lever nedgravd i substratet de første leveårene. I denne perioden er den svært sårbar for endringer i vanngjennomstrømningen i substratet, og nedslamming og gjenauring er kjent som en av de viktigste årsakene til at arten har rekrutteringsproblemer i mange vassdrag.

Slik DN vurderer, peker ovennevnte forhold i retning av at de negative konsekvensene av de planlagte utbyggingene kan bli større for elvemuslingen enn hva fagrapporten konkluderer med.

Målet for forvaltningen av elvemusling er i et langsiktig perspektiv at den skal finnes i livskraftige populasjoner i hele Norge. Alle nåværende populasjoner skal opprettholdes eller styrkes. Elvemusling har hatt en dramatisk tilbakegang i Europa de siste 100 årene. Også i deler av Norge er forekomsten sterkt redusert. Foringelse og ødeleggelse av leveområdene er ansett som den største trusselen for arten. Antallsmessig er det antatt at vi har mer enn halvparten av de muslingene som finnes i Europa og den er derfor en typisk norsk ansvarsart.

I dette perspektivet vil det være svært viktig å unngå at levevilkårene for elvemusling i Hjartdøla ikke reduseres ved en ny vassdragsregulering. Dette synes spesielt viktig siden vassdraget er antatt å inneha den største forekomsten av arten i Telemark.

Etablering av terskler i elveleiet er i søknadene til prosjektene foreslått som mulige tiltak for å unngå reduserte produksjonsareal for fisk, bunndyr og elvemusling. Dette anser vi på generelt grunnlag som et uheldig tiltak. Dette både fordi ørekyte trolig vil etablere store bestander i terskeldammene og fordi nedsatt strømhastighet i terskelbassengene gjerne vil fungere som sedimentfeller. Økt sedimentering vil kunne slå svært negativt ut på rekrutteringen av elvemusling. Blir sedimenteringen betydelig, noe

som gjerne skjer i terskelbassenger over tid, vil også de største individene kunne få problemer. Videre vil etablering av terskler medføre direkte fysiske inngrep i vassdraget, noe som i seg selv vil kunne forårsake både økt sedimenttilførsel og direkte fysisk skade på individer under anleggsarbeidet. En eventuell etablering av terskler må derfor gjennomgå en nøye planlegging og vurdering av konsekvens før det iverksettes.

Det viktigste avbøtende tiltaket anser DN å være en tilstrekkelig minstevannføring som ivaretar de verdiene som ligger i vassdraget. I denne sammenhengen bør det gjøres en grundigere vurdering av hvilke areal som tørregges på ulike vannføringer knyttet opp mot de viktigste områdene for elvemusling, samt hvordan stryk og strømningsforhold blir påvirket med fokus på konkurranseforholdet mellom ørret og ørekyte, samt rekruttering av musling.

På grunn av høye tettheter og relativt lang elvestrekning med gode forhold for aure, er Skorva vurdert til å være et viktig rekrutteringsområde for ørret i Hjartdøla. I prosjektet Sauland kraftverk vil elva bli overført til inntakstunnelen til kraftverket slik at elva nedenfor dette inntaket og ned til Hjartdøla vil tørregges og rekruttering av ørret herfra til Hjartdøla vil opphøre. I KU er det konkludert med at et frafall av elva som rekrutteringsområde ikke vil påvirke ørretforekomsten i Hjartdøla fordi ørret har tilstrekkelig gytemuligheter i Hjartdøla. Sett i relasjon til at KU ikke vurderer en sannsynlig konkurranse fra en økende bestand av ørekyte ved en regulering med reduserte vannføringer i Hjartdøla, kan vi ikke si oss enig i denne vurderingen. Bortfallet av dette rekrutteringspotensialet er ikke bare uheldig for ørretbestanden, men også med henhold til å sikre vertsfisk til larver for elvemusling i Hjartdøla og for å produsere konkurrenter til en antatt økende ørekytebestand. Dersom prosjektet Sauland kraftverk skal realiseres, vil det være en miljømessig bedre løsning at Skorva ikke berøres av prosjektet.

Ål

Bestanden av europeisk ål har gått sterkt tilbake de siste årene, og er nå på et kritisk lavt nivå i hele utbredelsesområdet. I Norge ble ålen i 2006 ført opp som en kritisk truet art i den norske rødlista. Flere faktorer har trolig bidratt til tilbakegangen, mellom annet menneskeskapt faktorer som overfiske, begrensning av leveområder som følge av vassdragsregulering, vandringshindringer i vassdrag og forurensning.

I KU forligger det lite informasjon om ålebestanden i vassdraget annet enn opplysninger om at ålebestanden i elvene Hjartdøla, Heddøla, Skogsåa med sidevassdrag til disse og innsjøen Hjartsjø ikke er spesielt stor og skiller seg heller ikke ut fra andre forekomster av ål i vassdraget. Det sies videre at reguleringsforslagene gir tørregging og/eller redusert vannføring som i vandringsperiodene på høsten kan utgjøre hinder for ål som vandrer inn og ut av vassdragene.

Ved en eventuell regulering støtter vi foreliggende forslag til tiltak som kan sikre opp- og nedgang av ål. Dammer og inntaksarrangementer kan hindre oppvandring av glassål, men dette kan lett avhjelpes ved å etablere såkalte ålerenner.

Terrestriske rødlistearter og naturtyper

Ifølge fagrapporten for virkninger på flora, vegetasjon og naturtyper er konsekvensene av Sauland kraftverk store negative for Skogsåa med sidebekker og for Vesleåa/Kjempa og Skorva. Vurderingen er knyttet til funn av rødlisteartene orejammemose, huldregras, solblom samt rødlistete sopparter og truede naturtyper. Vegetasjonen langs Hjartdøla er dominert av rike vegetasjonstyper og det finnes områder både i nedre og midtre del av Hjartdøla som består av kroksjøer og flomrenner i ulike

gjengroingstadier. Her finnes også flere små og store fuktige/friske enger som er naturtyper oppført som truet. Konsekvensene for floraen langs Hjartdøla er vurdert til middels negative.

En utbygging av Sauland kraftverk vil føre til noe lavere grunnvannstand og kortere og svakere flomperioder, noe som vil føre til redusert deponering av næringsrikt slam, gjengroing av flomløp og tørrere jordsmonn vil redusere leveområdet for forstyrrelsesbetingede arter. Den artsrike og frodige naturtypen som karakteriser vegetasjonen langs Hjartdøla og nedre deler av tilløpselvene Skorva, Vesleåa/Kjempa og Skogsåa, er avhengig av høy grunnvannstand og regelmessige flommer for tilførsel av næringsrikt slam og for å opprettholde forstyrrelsesregimet til konkurransesvake arter. Luftfuktigheten i skogen vil også kunne gå ned og påvirke den rike lav- og mosefloraen.

Det skadepotensial som er skissert i den floristiske og vegetasjonsmessige utredningen er omfattende og av en karakter som berører sentrale føringer i miljøforvaltningen. Skadepotensialet er så stort for begge prosjektene Sauland kraftverk og Hanfoss kraftverk at de ikke kan gjennomføres uten omfattende endringer som sikrer vannføringer av en slik karakter at det opprettholder den artsrike og produktive vegetasjonen. Vår holdning er i tråd med den konklusjonen som er fremmet i den floristiske og vegetasjonsmessige utredningen (sitat): "For å bevare fuktighetsforholdene for registrert fuktighetskrevende artsmangfold og flompåvirka områder, vil et viktig konfliktreducerende tiltak være å sette en tilstrekkelig minstevannføring. Særlig er dette viktig i tørre perioder av året (juli-august). Like viktig for det registrerte artsmangfoldet er å bevare elvens flomtopper, slik at forstyrrelsesregimet opprettholdes og de små flomløpene holdes åpne. Sikre slipp av vannmengder som tilsvarer naturlig flom, særlig i forbindelse med større flomtopper under snøsmeltingen om våren, vil være et viktig konfliktdepndende tiltak som vil kunne opprettholde et naturlig forstyrrelsesregime."

Sett i relasjon til de innvendinger vi har beskrevet for arter som elvemusling og fisk, vil vannføringer som sikrer vegetasjonen også redusere konfliktpotensialet for vannlevende arter.

Fossene som landskaps- og opplevelseselementer

Vi vil også påpeke at de omsøkte prosjektene berører iøynefallende landskapselementer i form av større fossefall (Omnesfossen og Hanfossen). Fossene er godt synlig fra ferdselsåren E134. Selv om fossene fortsatt vil framstå som tydelige landskapsbilder i flomsituasjoner, vil de i perioder hvor kraftverkene går for fullt og hvor tilsiget er mindre, miste sin prakt som følge av de foreslåtte reguleringene.

Vi minner i så måte om at Norge har ratifisert den Europeiske Landskapsvernkonvensjonen (2004) som bl.a. har som mål å ivareta kvaliteten i landskapet. Landskapshensyn er også omtalt i flere stortingsmeldinger, bl.a. Stortingsmelding nr 29 ((1996-97) Regional planlegging og arealpolitikk) der det fremgår at hensynet til estetikk og landskapsbilde skal tillegges vekt i regional planlegging. I denne sammenheng vil vi også minne om Olje- og Energidepartementets (OED) publikasjon "Retningslinjer for små kraftverk – til bruk for utarbeidelse av regionale planer og i NVEs konsesjonsbehandling" som uttrykker følgende (side 12): "Planene bør inneholde verdsetting av viktige forekomster av de landskapselementer som ofte berøres av småkraftutbygging; konsentrerte fallstrekninger, fosser og stryk. I tillegg til visuelle kvaliteter vil sannsynligheten og egenskapene til det visuelle influensområdet være sentralt i verdsettingen. Eksempelvis vil synlighet fra bebyggelse og viktige ferdselsårer kunne være med på å øke verdien av en forekomst." Innenfor all rimelighet er det grunn å mene at dette vurderingsgrunnlaget også gjelder for kraftverk som er større enn små kraftverk, som de i herværende søknader. I så måte er fossene sentrale landskapselementer i bygda Sauland. Dette er også klart uttrykt ved den lokale motstanden mot prosjektet Sauland kraftverk gjennom

”Folkeaksjonen for bevaring av Omnesfossen og elvebygda Sauland ” som fremmet en underskriftsliste som støttet følgende opprop: «Vi protesterer på det kraftigste mot kraftutbygging av Omnesfossen og elvebygda Sauland. Den er avgjørende for et godt leve- og trivselsmiljø. E134 går nært inntil fossen som er et estetisk landemerke. Vi forlanger at naturperlene forblir urørt som i dag!». 615 personer underskrev oppropet. Sett i relasjon til at Hjartdal kommune har ca 1600 innbyggere, må den lokale motstanden mot prosjektet betegnes som betydelig. DN mener dette må vektlegges og minner i denne sammenheng også om følgende utsagn i ovennevnte publikasjon fra OED (side 12): ”For å fange opp ulike landskaphensyn er det nødvendig å legge opp til bred medvirkning fra kommuner, lokalsamfunn og brukerinteresser i planprosessen.”

Konklusjon

Det miljømessige skadepotensialet er så omfattende og av en karakter som berører sentrale føringer i den nasjonale miljøforvaltningen for begge prosjektene Sauland kraftverk og Hanfoss kraftverk at de ikke kan gjennomføres uten omfattende endringer av prosjektforslagene. Dette innebærer behov for vannføringer som opprettholder den artsrike og produktive vegetasjonen og gir gode livsvilkår for vannlevende organismer som rødlistearten elvemusling. For søknaden Hanfoss kraftverk foreligger det ikke en konsekvensutredning for de to elvene Svigsåa og Geita som tørregges ved denne reguleringen. Vi anser dette som en betydelig mangel, særlig sett i relasjon til de rike naturverdiene som er beskrevet for andre tilløpselver til Hjartdøla.

Avslutningsvis minner vi om naturmangfoldlovens § 7 som sier at prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, og det skal fremgå av beslutningen hvordan disse prinsippene er tatt hensyn til og vektlagt i vurderingen av saken. Forvaltningsmålene i §§ 4 og 5 trekkes også inn i skjønnsutøvingen. De nevnte bestemmelser i naturmangfoldloven har således betydning både for tilrettelegging av beslutningsgrunnlaget og for selve den skjønsmessige avveiningen som finner sted ved avgjørelsen. Miljøkonsekvensene av tiltaket skal vurderes i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der hensynet til det planlagte tiltaket og eventuelt tap eller forringelse av naturmangfoldet skal avveies. Ved vurdering om tillatelser skal gis, skal naturmangfoldlovens miljørettsprinsipper inngå som en integrert del av søknadsvurderingen. For å sikre muligheten til å vurdere om naturmangfoldlovens krav er overholdt, må søknad gi et grunnlag for å kunne foreta vurderinger etter naturmangfoldloven som beskrevet over. Vi forutsetter at en slik vurdering vil bli foretatt av NVE i forbindelse med behandlingen av søknadene.

Som påpekt i uttalelsen fra Fylkesmannen i Telemark vil vi også minne om arbeidet med Vannforskriften og det forestående arbeidet med tiltaksplaner for alle vassdrag (skal foreligge innen 2015). Vannområde Midtre Telemark har påbegynt dette arbeidet og det forventes at tidsplanen følges. Bortfall av vannføring i elver og bekker vil berøre kravene til godt vannmiljø i betydelig grad, og dette temaet må utredes tilstrekkelig før konsesjonsspørsmålet blir avgjort. En miljøbasert vannføring som tilfredsstillende de krav Vannforskriften setter til godt vannmiljø og god vannkvalitet, må vurderes opp mot krav om minstevannføring sommer og vinter.

Med hilsen

Direktoratet for naturforvaltning

Yngve Svarte e.f.
Direktør Artsforvaltningsavdelingen

Øyvind Walsø

Kopi til:

Fylkesmannen i Telemark Postboks 2603 3702 Skien